

LETTERKUNDE

maar door het geheele boek klinkt toch een donkere, ietwat zwaarmoedige toon, die ons dwingt te luisteren. Dat deze auteur prachtige bladzijden kan schrijven, bewijst het boeiende laatste hoofdstuk. Men zou hem gaarne dieper, indringender op zijn figuren willen zien ingaan.

M. Mok, *Tweede Jeugd*, N.V. De Tijdstroom Uitg.-Mij, Lochem.

„Er is voor de eenzaamheid van 't hart geen mensch die uitkomst geeft,” schreef de dichter Bloem en ieder, die heeft getracht de mogelijkheden van menselijke toenadering uit te putten, vindt in dezen dichtregel de droeve slotsom van zijn zoeken naar gemeenschap. Eenzaamheid is een veel misbruikt woord. Het heeft door de veelsoortigheid van de beteekenissen die men er aan is gaan hechten, veel van zijn smartelijkheid verloren. De vuurtorenwachter op een afgelegen eiland noemt zich eenzaam, de onbegrepen dichter noemt zich eenzaam en de afgewezen minnaar acht zich eenzaam. Ook spreekt men van eenzame boomen en eenzame huizen. Zelfs een weggetje kan eenzaam zijn. Maar voor niemand heeft het woord eenzaam een bitterder, een huiveringwekkender klank dan voor hem die door een stoornis in zijn wijze van wereldbeleven solipsist was. Hij bewaart het woord eenzaam nog maar om één gevoel aan te duiden, nl. de absolute vereenzaming waar hij tijdelijk in ondergedoken is geweest.

Men kan zich zijn eenzaamheid door een gevoel bewust zijn en men kan zich zijn eenzaamheid door logische redeneering bewust maken. Het eerste is een gevoels-solipsisme,

het tweede een filosofisch solipsisme. Het gevoels-solipsisme is in den regel echt en doorleefd en als zoodanig de oorzaak van een hevig en tragisch lijden. Het is een gevoel, een soort vermoeidheidsgevoel, dat leidt naar vereenzelviging van het ik met al het zijnde, zóó sterk dat de (gevoels-) overtuiging groeit dat de wereld en het eigen ik identiek zijn en men dus min of meer verantwoordelijk is voor het geheele heelal. Met mij is de wereld geboren en met mij gaat de wereld ten onder, voor den psychiater een welbekende klacht. In tegenstelling met het beredeneerd solipsisme, dat vaak pose wordt, brengt het gevoels-solipsisme sterke angstgevoelens met zich mede, die tezamen met andere factoren (oververmoeidheid, zorgen, verdriet) tot een zenuwoverspanning en niet zelden tot zelfmoord kunnen leiden. Al hetgeen „niet-ik” is, ervaren gevoels-solipsisten als aanschouwingsvormen van het eigen bewustzijn. Ofschoon zij zich door logisch redeneeren gemakkelijk laten overtuigen dat hun wereldbeleving, door wat dan ook, voorbijgaand is gestoord en zij een reële buitenwereld blijven erkennen, heeft dit gevoel, dat altijd gepaard gaat met een vitaliteitsinzinking, hen dusdanig te pakken dat zij aan de diepste wanhoop ten prooi zijn. Ook de gezonde kent dergelijke eenzaamheidsgevoelens, alleen minder hevig, minder aanhoudend en daardoor minder catastrofaal. „Quoi que nous tentions, quoi que nous fassions, quels que soient l'élan de nos cœurs, l'appel de nos lèvres et l'étreinte de nos bras, nous sommes toujours seuls.” Aldus geeft Maupassant in zijn meesterlijke novelle *Solitude* één bepaalde, maar misschien wel de belangrijkste, zijde der absolute vereenzaming weer. Minder geniaal,